

УДК334.722(477.62)

*Донець Л.І.,
к.е.н., доцент
доцент кафедри прикладної економіки
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського
Чмаріна В.В.,
к.е.н., ректор
Академія перукарського мистецтва Київського національного
університету культури і мистецтва*

ФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов ефективності ринкової системи є існування та взаємодія підприємств великого, середнього та малого бізнесу, кожному з яких належить певна роль в економіці країни. Перехід до ринкової системи господарювання в першу чергу знаменується переходом до економіки підприємницького типу, а передумовою успішного функціонування ринкових механізмів, перш за все, виступає розвиток малого бізнесу. Сектору малого бізнесу, що є найбільш динамічним елементом у структурі ринкової системи будь-якої країни, належить особлива роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку малого бізнесу знайшли відображення в дослідженнях А. І. Барановського, М. Д. Білика, З. С. Варналія, Л. І. Воротинової, І. Г. Ганечко, Ю. І. Єханурова, О. В. Жука, О. Є. Кузьміна, Н. Л. Лесик, Д. В. Ляпіна, С. К. Реверчука, Н. В. Савки, Н. Є. Кубай, О. В. Титаренко, В. К. Черняка, Ю. Ю. Юрченко, інших відомих вітчизняних науковців та економістів.

Серед досліджень західної економічної думки, присвячених підприємництву, насамперед відзначимо праці П. Бернса, Й. Ворста, П. Друкера, П. Ровантлоу, Д. Сторея, П. Хейне, Г. Хостінга, Й. Шумпетера.

Пропонований доробок висвітлює економічні процеси, пов'язані зі становленням сектору малого і середнього бізнесу як віддзеркалюють особливості соціально-економічного розвитку регіону.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні особливостей формування сектору малого і середнього бізнесу Донецького регіону.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні існує майже 200 тисяч малих підприємств, працює близько 1 млн. підприємців без створення юридичної особи, майже 40 тис. фермерських господарств. Всього у малому підприємництві зайнято понад 2,7 млн. чоловік, або 9 відсотків працездатного населення України. У той же час мале підприємництво виробляє 11 відсотків загального обсягу виробництва продукції у цілому по Україні, що свідчить про більш ефективне функціонування малого бізнесу порівняно з великим [1].

Кількість підприємств малого бізнесу в Донецькій області на 10 тис. осіб наявного населення області складає 55 одиниць, питома вага найманих працівників малого бізнесу у загальній кількості працюючих на підприємствах області - 16,9%. Статистичні дані [2] свідчать про те, що малий бізнес області за більшістю основних показників діяльності займає друге місце в Україні після м. Києва, але наслідки фінансово-економічної кризи негативно позначилися на його розвитку (рис.1).

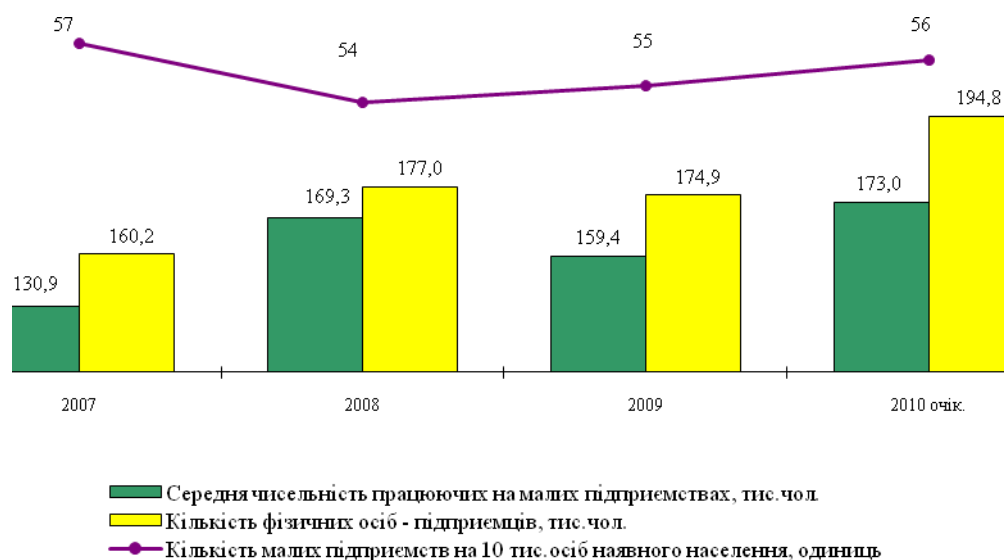

Рисунок 1 - Динаміка кількісних показників розвитку малого підприємництва в Донецькій області [2]

Основними причинами того, що сектор малого та середнього бізнесу (МСБ) розвивається повільними темпами і має певні диспропорції

представлено на рисунку 1.

Рисунок 1 – Основна проблема розвитку сектору малого і середнього бізнесу та причини її виникнення

Наслідками такої тенденції розвитку сектору малого та середнього бізнесу є такі:

сектор МСБ не надає значних та стійких можливостей на локальних ринках праці;

підприємці надають перевагу роботі у «тіні», що призводить до серйозних проблем в охороні праці та соціальному захисті працівників;

в структурі сектору малого підприємництва як і раніше превалюють сфери діяльності невиробничого характеру;

фінансова діяльність малих підприємств характеризується високою збитковістю, хронічною нестачею власних коштів, низькою ліквідністю.

Згідно регіональної стратегії розвитку малого та середнього бізнесу в Донецькій області [3] в умовах структурної перебудови й диверсифікації

економіки регіону, інтенсифікації розвитку сфери послуг сектор МСБ стане одним з найбільш динамічно зростаючих секторів і основним роботодавцем для робочої сили, що вивільняється з традиційних у регіоні базових галузей промисловості. При цьому даний сектор буде економічно стійким, забезпечить відчутне зростання доходів населення регіону та місцевих бюджетів і стане основою для формування середнього класу серед населення регіону.

В ході виконання Регіональної програми розвитку малого підприємництва була проведена робота щодо реалізації державної регуляторної політики, забезпечення фінансово-кредитної, матеріально-технічної, інформаційно-консультаційної, кадрової підтримки малого підприємництва. Впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності здійснювалось шляхом реалізації державної регуляторної політики у регіоні, яка спрямовувалася на недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання у діяльність суб'єктів господарювання, забезпечення дотримання процедур підготовки регуляторних актів. На теперішній час діє 12 регуляторних актів облдержадміністрації, відстеження їх результативності проводяться згідно з планом-графіком.

Відповідно до плану проводяться засідання Координаційної ради з питань розвитку підприємництва Донецької облдержадміністрації, до складу якої залучені представники бізнесу та громадських об'єднань підприємців. На засіданнях розглядаються питання щодо проблем у розвитку малого підприємництва, стан реалізації в містах та районах області законів України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, хід виконання Регіональної програми підтримки малого підприємництва тощо.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.05.2009 № 518 «Про утворення місцевих та регіональних галузевих рад підприємців» створені три регіональні галузеві ради підприємців у сферах промисловості

та транспорту; агропромислового комплексу; торгівлі, ресторанного господарства та побутових послуг, склад яких затверджено розпорядженням голови облдержадміністрації від 31.08.2009 № 444. В 17 містах та 17 районах області створені 40 місцевих рад підприємців.

Незважаючи на певні досягнення, у розвитку малого бізнесу залишається ще багато проблем. Три чверті малих підприємств зосереджено у п'яти великих містах: 50,5% – у Донецьку, 10,6% – у Маріуполі, 6,3% – у Макіївці, 4,4% – у Краматорську, 4% – у Горлівці. Диспропорції в структурі малого бізнесу за сферами економічної діяльності - найбільша частка підприємств припадає на підприємства торгівлі. Тому і питома вага зайнятих у цій сфері в загальній кількості працюючих на малих підприємствах відповідно висока – 27%. Доля працівників, які займалися операціями з нерухомим майном, орендою та послугами підприємцям, продовжує зростати разом з кількістю таких підприємств. Питома вага зайнятих цим видом економічної діяльності складає 24,1%.

Середньомісячна заробітна плата працівників малого бізнесу області залишається значно нижчою, ніж в цілому по області. Складним залишається фінансовий стан малих підприємств. Більше третини їх (37,9%) у 2009 році спрацювала збитково.

З метою вирішення цих та інших проблем, за підтримкою проекту GTZ та Асоціації громадських організацій «Соціально-економічні стратегії і партнерство», було розроблено Регіональну стратегію розвитку малого і середнього бізнесу в Донецькій області на період до 2015, в якому визначено основну проблему – деформована структура економіки області, що обтяжена великими підприємствами низькотехнологічних галузей, на фоні відсутності політичної волі до структурних трансформацій шляхом створення умов для детінізації та пріоритетного розвитку малого і середнього підприємництва, в тому числі інноваційного [4].

Реалізація державної політики у сфері підтримки малого підприємництва в області та виконання завдань в умовах фінансової кризи

будуть зосереджені на мінімізації негативного впливу кризових явищ на малий бізнес, збереженні робочих місць та отриманні запланованих надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Зважаючи на те, що малий бізнес є найбільш вразливим та незахищеним перед викликами фінансової кризи, а також з метою упередження різкого згортання бізнесу та вивільнення працівників, підтримка суб'єктів малого підприємництва буде здійснюватися шляхом спрощення започаткування діяльності, зокрема, вдосконалення дозвільної системи в сфері господарської діяльності, здійснення виваженої регуляторної політики, надання фінансової, ресурсної, інформаційно-консультаційної та кадрової підтримки.

Оскільки модель підприємництва є підсистемою загальної моделі національної економіки, то в цьому зв'язку варто, перш за все, визначити, якою повинна бути ринкова економіка, і які їй повинні бути притаманні параметри національної моделі підприємництва. Сьогодні такий вибір зроблено. Програмою реформ в якості головного економічного пріоритету передбачено затвердження в їх процесі соціально спрямованого ринкового господарства. Реалізація соціально орієнтованої моделі ринкової економіки, яка передбачає високу ступінь участі держави в регулюванні доходів і зайнятості, формуванні умов, які б забезпечували задоволення найбільш значущих потреб населення, можлива, з одного боку, тільки на принципах затвердження ефективної економіки, а з іншого – економіки, яка має соціально спрямовану структуру виробничої і невиробничої сфер.

Розвиток малого підприємництва є одним з найважливіших факторів вирішення соціальних проблем регіону, таких як зайнятість, створення джерел доходів для населення. Доход кожної п'ятої сім'ї регіону залежить від результатів підприємницької діяльності. Тому актуальним є створення системи професійного навчання безробітних громадян, а також підвищення теоретичних знань і практичних навичок, необхідних підприємцям особливо на початковому етапі.

Центрами зайнятості, Регіональним фондом підтримки підприємництва по Донецькій області ведеться робота з підготовки, перепідготовки та навчання кадрів для малого підприємництва.

Поряд із спеціалізованими установами інфраструктури підтримки підприємництва підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів для сфери малого бізнесу здійснюють учбові заклади. Крім того, реалізуються програми підготовки та перепідготовки кадрів з використанням досвіду та можливостей міжнародних організацій та фондів і з урахуванням досвіду іноземних держав з питань підприємництва, налагодження ділових контактів.

Фінансово-кредитна підтримка розвитку малого бізнесу здійснюється за рахунок власних коштів суб'єктів підприємництва, кредитних ресурсів, коштів державного та місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги.

Спостерігається стійка тенденція до зростання суми валових капітальних вкладень інвестицій малого бізнесу, яка за останні 5 років зросла майже в 4 рази.

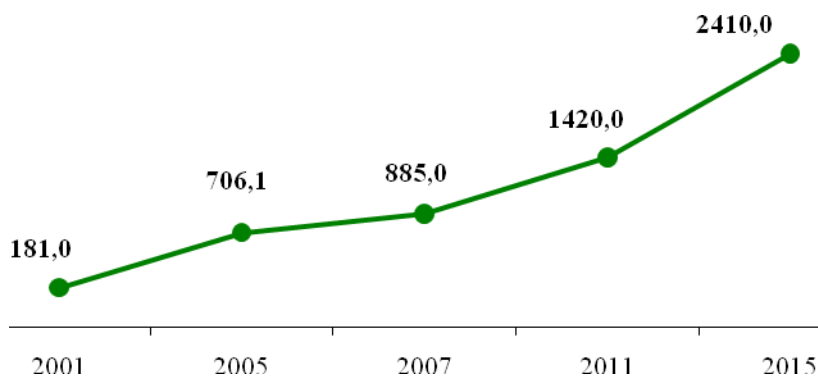

Рисунок 2 - Динаміка валових капіталовкладень, млн.грн. [4]

Стан та ефективність функціонування інфраструктури підтримки підприємництва є одним з визначальних чинників підприємницького клімату в регіонах, а також мірилом відношення місцевої влади до розвитку цього сектору економіки.

Спеціалізовану підтримку малому бізнесу в області надають різноманітні

державні, недержавні та громадські інституції, які зорієнтовані на організаційну, консультативно-інформаційну, фінансову, ресурсну та кадрову допомогу, сприяють просуненню товарів, одержанню кредитів та інвестицій.

Дані аналізу кількості об'єктів інфраструктури та якості послуг, що ними надаються, свідчить, що вони не відповідають європейським критеріям та потребують подальшого розвитку. У теперішній час в області діє більше тисячі об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва.

За останні два роки створено представництво Центру підтримки малого та середнього підприємництва Донецької торгово-промислової палати при реєстраційному відділі Донецької міської ради та 4 його відділення у містах області, які надають підприємцям консультаційно-інформаційні послуги. З метою стимулювання інноваційної діяльності у малому підприємстві створений Центр консультаційної допомоги з питань захисту промислової власності та авторських прав Донецького регіонального відділення Академії технологічних наук України.

Продовжує роботу Ресурсний центр Регіонального фонду підтримки підприємництва по Донецькій області. При ньому створений інформаційно-консалтинговий центр для надання юридичної допомоги підприємцям.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки.

В умовах формування ринкового середовища, радикальних змін у відносинах власності проблема становлення та розвитку малого та середнього підприємництва в Україні в перехідний до ринку період набуває важливого значення.

Актуальність дослідження проблеми становлення малого підприємництва посилюється також і тим, що повільність та суперечливість просування України шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлені саме недооцінкою ролі та значення малого підприємництва як структуроутворюючого елемента ринкової системи.

Розвиток сектору малого та середнього підприємництва в Донецькому

регіоні потребує створення розвинутої системи інформаційного забезпечення та інфраструктури, що підтримує її діяльність.

Регіональні програми доцільно спрямовувати на комплексне вирішення питань розвитку та підтримки МСБ в межах повноважень місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

Перспективним напрямом наукових досліджень є удосконалення засобів і механізмів взаємодії підприємців з місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування як єдиної соціально-економічної системи.

Бібліографічний список

1. Закон України Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 1 липня 2010 року N 2388-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T002157.html
2. Статистичний щорічник Донецької області за 2009 рік. – Донецьк: Держ.управл.статистики в Донецькій обл., 2010. – 62с.
3. Регіональна програма підтримки малого підприємництва в Донецькій області на 2011 - 2012 роки . – Донецьк: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва., 2010. – 38с.
4. Малий бізнес як елемент структурної перебудови економіки та формування середнього класу / Стратегії економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2015 року. – Донецьк: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва., 2010. – 38с.
5. Розвиток малого підприємництва в Україні (на прикладі Ук-раїнської видавничо-поліграфічної компанії “Експрес-Об’ява”): Наук. вид. — К.: МАУП, 2004. — 3-тє вид., стереотип. — 128 с.
6. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. / Й.А.Шумпетер, Й.Алоиз; пер. с нем.; под науч. ред.. В.С.Автомова – М.: Эксмо, 2008. –864 с.

7. Варналій З.С. Основи підприємництва : навч. посібник / З.С.Варналій. – 3-тє вид. і допов. – К.: Знання-Прес. – 2006. – 350 с.
8. Тарануха Ю.В. Предприятие и предпринимательство в трансформируемой экономике / Ю.В.Тарануха. – М.: изд. «Дело и сервис», 2003. – 367 с.

Анотація

У статті визначено тенденції розвитку сектору малого та середнього бізнесу в Донецькій області; висвітлено проблеми, що уповільнюють цей розвиток, причини їхнього виникнення; обґрунтовано основні стратегічних напрямків розвитку сектору малого і середнього бізнесу на регіональному рівні.

Ключові слова: сектор малого та середнього бізнесу, розвиток, стратегічні напрямки, регіональний рівень.

Аннотация

В статье определены тенденции развития сектора малого и среднего бизнеса в Донецкой области, освещены проблемы, которые замедляют это развитие, причины их возникновения, обоснованы основные стратегические направления развития сектора малого и среднего бизнеса на региональном уровне.

Ключевые слова: сектор малого и среднего бизнеса, развитие, стратегические направления, региональный уровень.

Annotation

The article defines tendencies of development of sector of small and average business in the Donetsk region, the problems that slow down this development, the reasons for their occurrence, the main strategic directions of development of sector of small and average business at the regional level.

Key words: sector of small and medium business development, strategic direction, the regional level.